

år, så blir detta för hvar och en ej dyrare än cirka 1,06 pr vecka.

När man finner, att ogifta arbetare i detta fall ej hunnit lika långt som arbeterskorna, bör man visserligen ej glömma, att ett eget rum för tvänne arbetare ej är af samma värde som för två arbeterskor, emedan männen ej hafva samma förmåga att på egen hand förvandla ett rum till ett hem som kvinnorna. Men det är dock mycket sannolikt, att detta förhållande visar hän på en omständighet, hvilken mer än en gång förr blifvit iakttagen, nämligen kvinnans högre utvecklade sinne för ordning och sparsamhet. Det faller nämligen genast i ögonen, att äfven om 4 fullvuxna dela samma rum, blir detta dock för vederbörande behagligare, än om de hyra in sig i en familj, där barnskriket om nätterna ofta får läggas som ett plus till obehaget att vara trångbodd. Delas rummet endast af 2, är naturligtvis fördelen så mycket större. Men svårigheten för dessa kvinnor, hvilkas lön är så knapp, att komma i besittning af en bostad, hvilken de kunna kalla sin egen, ligger ej däri, att t. ex. 55 kr. om året skola betalas. Ty denna summa måste ju i de flesta fall erläggas äfven af de inneboende. Svårigheten ligger däri, att första gången, just när ett dylikt rum skall tillträdas, lyckas spara ihop det lilla förskottskapitalet — här endast kr. 4,58 — som fordras för erläggandet af den första månadens hyra. Att detta med de löner, hvilka betalas vid denna fabrik, är ett verkligt konststycke af ekonomisk beräkning och förtänksamhet, torde ej kräfvat någon vidare bevisning. Men äfven om detta önskningsmål är uppnådt, kräfvades det, att vederbörande skall träffa på en kamrat, som är villig att dela rummet, och som vid samma tid lyckats komma till samma resultat. När man då besinnar, att dessutom alltid den, hvilken hyr i eget namn, löper risken, att kamraten — eller kamraterna — efter någon tid icke vill stanna kvar, utan att en ny hyresgäst måste anskaffas, ligger det i öppen dag, att de fall, då

ogifta arbetare eller arbeterskor hyra egna rum, måste blifva sällsynta. Men dessa förhållanden peka på en vidare erfarenhet, hvilken här nära nog torde hafva karaktären af lag: *att nämligen det ekonomiska tillskott, som fordras för att komma ur ett dåligt läge i ett relativt bättre, ofta visar sig vara försvinnande litet, men att svårigheten att vinna just detta lilla proportionsvis är så mycket större.* Att några få kvinnor i detta fall lyckats, är mycket anmärkningsvärdt. Ty man får besinna, att det ej sällan blir ett slags svältprof, som måste genomgås, för att hinna ett mål, sådant som det nu omtalade.

Denna tabell visar i öfrigt ungefär samma slags bostadsförhållanden, som förut blifvit anmärkta. Men det vill dock synas, som om äfven här kvinnans större kraf på yttre ordning och renlighet gjorde sig gällande. Visserligen förekommer det ett fall, då 10 personer dela samma bostad. Men detta är dock 2 rum och kök, hvilket ju alltid gör en skillnad. Fallen då 5 à 6 personer bebo samma lägenhet — här är sällan frågan om annat än högst ett rum och kök — äro relativt sällsynta. 3 à 4 i samma lägenhet äro visserligen något ganska vanligt, men de fall, då endast 2 personer dela ett rum, äro så talrika, att det, jämfördt med förhållandet hos de gifta familjerna eller ungarlarne, måste förefalla anmärkningsvärdt. Då lönerna som sagdt genomgående äro små, kan detta ej gärna förklaras på annat sätt än genom kvinnans större tålmod i att söka sig en åtminstone dräglig bostad samt en naturlig smak för ordning, hvilken först förslöas efter åratals släp, slit, umbäranden och — upprepade barnsängar.¹

Dessa bostäder stå äfven i den skarpaste motsats till de bostäder, hvilka hafva blifvit skildrade på tal om arbetarne vid den mekaniska verkstaden. Om så väl förtjän-

¹ En orsak till arbeterskornas sträfvan efter eget rum torde dessutom vara att söka i deras önskan att kunna mottaga en fästman utan alla anmärkingar.

sterna som bristerna hos de bostäder, hvilka direkt uthyras af fabriksbolaget och underhållas af detta, har ofvan blifvit taladt. Men äfven de lägenheter, hvilka af arbetare hyras i den närliggande stadsdelen stå i regeln långt under de bostäder, hvilka bebos af den mekaniska verkstadens arbetare. Och det måste från början sägas, att det icke är lätt att exakt angifva, hvori skillnaden egentligen ligger. Man kan uppvisa, att rummens höjd genomgående är lägre, att kökens storlek ofta är af minimal beskaffenhet, att det kubikinnehåll luft, som därigenom lämnas de särskilda familjerna m. m. blir betydligt reduceradt. Och ändå har man ej angifvit skillnaden fullständigt.

Ty olikheten visar sig i själfva verket i en sådan massa småsaker, att man ej har lätt att precisera den. Först och främst kan man i de sämre arbetarbostäderna lägga märke till en förskämd luft, hvilken icke enbart synes komma af att lägenheten är överbefolkad eller ofullständigt vädras. Den finnes nämligen i trappor och korridorer, i kallrum — kort sagdt öfver allt, äfven där ingen människa bor. Vid en af de sämst hållna byggnaderna har jag en varm sommardag lagt märke till, att till och med när jag for förbi i en droska och alltså knappast $\frac{1}{2}$ minut vistades i byggnadens omedelbara närhet, slog det från hela denna kasern af fattiga emot mig en obestämbär lukt, hvars vidrighet var ohygglig. Den kom med atmosfären af brist och elände, från en hel barack af människor, hvarmed fattigdomen fyllt hela detta hus från stenläggningen och ända upp till takåsen.

Denna lukt återfinner man öfver allt, där nöden hopat människorna tillsammans. Men jag kommer vid besök i dessa boningar alltid till att tänka på en sak, hvilken äfven här ofvan blifvit vidrörd: det kan ej bero endast på bristande vård och renlighet hos de fattiga hyresgästerna, att deras bostäder hafva den atmosfär af osundhet, som ofta är fallet. Mången gång har det händt mig att träda in i verkliga armodets boningar, där det varit nyskuradt och

vädradt, eld har brunnit i spiseln, och midt i den prägel af verklig fattigdom, hvarom allt — från husgerådet och möblerna till människornas egna anleten — burit vittne, har man tydligen skönjt den sträfvan att hålla allting vid makt — *malgré tout* — som i den fattiges hem verkar vida mera rörande än sentimentala tårar och vecklagan. Men ändå har denna obestämda atmosfer varit märkbar med sin blandning af fukt, kyla och dålig luft.

Åter och åter kommer man tillbaka till den anmärkningen, att de byggnader, hvilka äro afsedda för de fattiga — för arbetaren — ofta icke byggas efter samma samvetsgranna metod, som när — jag vill icke säga millionpalatsen, men — medelklassens solida hus uppföras med 4, 5, 8 eller 10 rum i hvarje våning. Man vet ju med bestämdhet, att icke sällan hus uppbyggas, hvilka uppifrån och ner fyllas med arbetare i lägenheter på högst 2 rum och kök. Knappt är huset färdigt, förrän dessa flytta in, och under någon tid bo de fattiga familjerna kvar. Men det dröjer ej många år, förrän arbetarfamiljerna uppsägas, och ett renoveringsarbete börjar, ett arbete, hvilket ofta är ganska genomgripande. Under tiden har nämligen staden, tack vare hufvudstadens snabba utveckling och det omskrutna ekonomiska framåtskridandet, börjat på att utvidgas just åt det håll, där det forna arbetarkvarteret var beläget. Detta gör, att äfven andra än arbetare nu mera kunna tänkas vilja bo där. På grund häraf förvandlas den forna arbetarbostaden till ett hus, motsvarande nutidens fordringar. De små våningarna slås ihop till större, trappuppgångar, tak, kakelugnar, façad — allt förskönas och förnyas. Och så kommer ännu en liten detalj. Golfven brytas upp för att förses med ny fyllning, och när tapeterna ombytas, och husets yttre renoveras, tillser man samtidigt, att äfven ytterväggarna blifva bättre ombonade, än hvad förut varit fallet. Detta lär nu också låta sig göra med större fördel. Ty under det gångna året har ju huset satt sig.

Men hvad har då arbetaren gjort? Jo, han och hans familj, hans hustru och barn, hafva samtidigt fått hålla till godo med att torka ut fukten åt de rika eller mera be-medlade.

I sanning! Vill man få en allsidig och praktisk kännedom om bostadsförhållandena bland Stockholms arbetare, bör man ej underlåta att taga kännedom äfven om dessa och dylika fakta, hvarom åtminstone ingen arbetare, af hvad fraktion han vara må, är okunnig. Det är naturligt, att man visst ej kan påstå, att dylika förhållanden existera vid hvarje hus, som hyres ut åt arbetare. Men att förhållandet ej är något enstaka fall, utan tvärtom något ganska vanligt, därom är det lätt att för hvar och en skaffa sig kunskap. Här vore verkligen ett fält, där människovännen skulle hafva mycket att uträtta. Men denne människovän måste dessutom vara fackman för att i hvarje enskildt fall kunna bedöma situationen. Och icke ens för en fackman torde detta vara så alldeles lätt, förrän — han fått rifva upp golven och borra sig in i väggarna. Det är först när en nybyggnad af ofvan beskrifna slag verkligen sker, som faktum kommer i dagen.

Vill man förstå svårigheterna vid arbetarnes bostadsförhållanden, får man visserligen söka dem i otillräckliga löner — och härom skall vidare ordas längre fram — men man får häller ej förbise den skuld i rådande missförhållanden, hvilken ligger hos dem, som till oskäligen pris uthyra dåliga bostäder.

Det torde ej vara för mycket sagdt, om man påstår, att här drifves ett icke obetydligt ocker med fattigdomen, ett ocker, hvilket bör kunna stäffas — utan att näringsfriheten förfördelas — lika väl som vissa former af pantlåneri. Båda dessa former af vinning hafva dessutom den egenskapen gemensam, att deras idkare anföra risken som skäl för de höga — premierna.

Och hvarför är bostadsfrågan så omfattande och så ofta diskuterad? För fackmannen lönar det knappt mödan att upprepa det. För öfriga läsare torde det åter ej nog ofta kunna upprepas.

Bostaden är hemmets yttre, praktiska grundval. Utan en sund och renlig bostad, där trefnaden ej förstöres genom påtvingade hyresgäster, och där hälsan ej tager skada genom kyla eller fukt, är icke något hemlif tänkbart. Ur sedlig synpunkt, ej mindre än ur sanitär, är det en af vårt arbetar-lifs kräftsador, att inneboendesystemet spelar den roll, som det gör, inom den arbetande klassens hemlif. Detta alstrar en råhet i sederna och en förvildning i tänkesätten, som ingen statistik kan komma på spåren, men hvarom sedes-kildraren — med risk att förlora sitt goda namn och rykte — ensam kan gifva en aning. Det förstör kvinnornas heder och männens ansvarighetskänsla, ja, det torde ej vara alldeles utan skuld i den lastens brådmogenhet hos barn vid 12 år — och stundom därunder — hvarom fattigläkare, prester och alla, som haft med fattigvården att göra, kunna berätta — ja, som man ej sällan kan iakttaga på gatorna. Det förtager slutligen från bostaden den sista rätten af den känsla, som ligger i ordet hem, och förvandlar den till en plats, där män och kvinnor djuriskt insomna om hvarandra, utan att någon morgondag kan gifva förhoppningen om ett bättre.

Och äfven om detta system kunde aflägsnas eller tänkas borta, så blir det dock ett — om också mindre — missförhållande, när efter hvarandra sju barn eller flera aflas och födas i samma rum, under det att gossarne stundom hinna växa till män och flickorna till kvinnor, utan att hafva vunnit mera i lifvet, än att slungas in i en fabrik liksom föräldrarna och sedan få bidraga att hålla vid lif denna lilla bikupa af människor, hvilka icke ens åtnjuta fördelen af frisk luft och en ensam bädd.

»Gif oss bättre arbetarbostäder», yttrade en gång en

filantrop, »och Stockholm skall inom tjugo år hafva en bättre arbetarbefolkning.»

Omdömet, som i öfrigt var grundadt på en vidsträckt erfarenhet, var tvifvelsutan i sin allmänhet sannt. Men frågan är blott den: hvarifrån skola de bättre arbetarbostäderna tagas?

KAP. II.

Lefnadsvilkoren.

Fattar man detta ord i dess vidsträcktaste betydelse, är det påtagligt, att bostadsförhållandena ytterst betingas af lefnadsvilkoren, på samma gång som de återverka på dessa. En alltför knapp inkomst medför dåliga bostadsförhållanden, och dåliga bostadsförhållanden inverka i sin ordning skadligt äfven på förvärfsförmågan. Sambandet mellan dessa båda faktorer i arbetarens lif är lätt i ögonen fallande.

Skall man söka gifva en föreställning om arbetares lefnadsvilkor, blir detta detsamma som att söka framlägga de faktorer, hvilka tillsammans bestämma deras ekomiska läge. De väsentligaste af dessa äro arbetslönen, hustruns möjliga arbetsförtjänst, barnens antal, bidrag till föräldrars eller andra släktingars uppehälle, makarnes ålder, huru länge mannen varit anställd vid det etablissemang, han tillhör, samt den hyra, som erlægges, en uppgift, hvilken för åskådighetens skull här kommer att upprepas, samt de mått och steg, hvilka arbetaren varit i tillfälle taga för att skydda sig mot olycksfall, sjukdom eller möjligen äfven ålderdomens oundvikliga arbetslöshet.

Då vi förut haft tillfälle att jämföra de båda omtalade etablissemangens olikheter i fråga om bostadsförhållanden, skola vi i det följande blifva i tillfälle att konstatera all-

deles motsvarande olikheter i fråga om lefnadsvilkoren. Vi skola finna burgna, välställda arbetare, hvilkas inkomster öfverträffa många, som till tyngden af ekonomiska svårigheter få lägga svårigheten att i sin samhällsställning iakttaga den sparsamhet i klädedrägt, bostad m. m., som blifvit en vana för arbetaren. Vi skola å andra sidan finna förhållanden, där endast det knappaste lifsuppehälle under ständigt slitande arbete blifvit en frukt af lifslånga sträfvan. Och vi skola slutligen se den rena bristen inträda som en följd af små inkomster i förening med genom öfveranstängning ådragen ohälsa.

Till en början hänvisa vi till nedanstående tabell.

Tablå öfver lefnadsvilkoren hos arbetare vid en mekanisk verkstad.

Namn	Lön pr vecka	Hustruns förtj.	Barn-antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetstid	Hyra	Försäkringar
A.		0	1	Till mannens mor	43—43	11	300	{ Brandförsäkradt. 1 sjukkassa.
B.	1200 kr. pr år	0	0	Hjälpa släktingar	36—36 ¹ / ₂	12	155	{ Brandförsäkradt. 3 sjukkassor.
C.	17 kr. Uppnår med öfverarbete cirka 1200 kr. pr år	0	0	0	28—28 ¹ / ₂	8	240	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
D.	18 kr.	0	0	Hjälpa 2 gamla	28—29	3	240	Båda i 2 sjukkassor.
E.	20 kr.	Linnes. 10 kr. i mån.	2	0	41—38	8	400	3 sjukkassor.
F.	18 kr.	0	3	0	—	10	280	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
G.	Hög lön. Ej uppgifven	0	3	0	—	8	320 ¹	1 sjukkassa.
H.	17 kr.	0	0	Underb. mannens moder	—	7	260 ²	{ Brandförsäkradt. 1 sjukkassa.

¹ Inackordering 30 kr. i månaden. — ² 8 kr. i månaden.

Namn	Lön pr vecka	Hustruns förtj.	Barn-antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetsår	Hyra	Försäkringar
I.	18 kr.	0	1	0	—	2	160	1 sjukkassa.
J.	20 å 30 kr.	Sjuklig	3	0	—	3	275 ¹	{Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
K.	17 kr.	Syr. 10 kr. i veckan	1	0	—	—	120	1 sjukkassa.
L.	20 å 30 kr.	0	1	0	—	11	265	{Brandförsäkradt. 3 sjukkassor.
M.	20 kr.	0	1	0	—	4	300 ²	1 sjukkassa.
N.	1200 kr. pr år	0	0	0	—	5	200	D.o.
O.	18 å 30 kr.	3 kr. i veckan (Handek-tvätt)	0	0	26—26	2	225 ³	D.o.
P.	18 å 30 kr.	0	2	Till hustruns mor	34—36	7	250	2 sjukkassor.
Q.	25 kr.	0	1	Till mannens föräldrar	29—27	10	275 ⁴	D.o.
R.	20 kr.	0	1	0	29—30	7	200	D.o.
S.	25 kr.	10 kr. i veckan	2	1 kr. i veck. till man:smor	29—26	10	300 ⁵	{Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
T.	18 å 20 kr.	0	1	Till mannens far	45—56	3	210	{Brandförsäkradt. 1 sjukkassa.
U.	24 kr.	0	2	0	34—29	3	200	{Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
V.	25 kr.	0	1	0	31—37	5	250	{Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
X.	17kr.+ackord	18 kr. i veckan	0	0	25—32	2 ¹ / ₂	750 ⁶	{Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
Y.	17 å 20 kr.	3 kr. i veckan	0	0	24—25	8	220	{Brandförsäkradt. 1 sjukkassa.

¹ Med värmeledning. — ² Ett rum uthyrdt. 18 kr. i månaden. — ³ 9 kr. i månaden. — ⁴ 7 kr. i månaden. — ⁵ 7 kr. i månaden. — ⁶ Med brödbod.

Numm	Lön pr vecka	Hustruns förtj.	Barn-antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetsår	Hyr	Försäkringar
Z.	30 kr.	0	2	Få ett och annat af mannens släkting.	31--23	9	240	{ Brandförsäkradt. 3 sjukkassor. (Hustrun i en.)
Å.	32 å 36 kr.	0	3	Hjälpa en släkting	37--32	11	300 ¹	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
Ä.	20 å 50 kr.	100 kr. om året sjuklig	2	Mannens föräldrar	46--48	8	325 ²	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
Ö.	20 å 25 kr.	50 å 70 kr. i mån.	1	0	33--33	14	400 ³	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
a.	25 å 30 kr.	En son 10 kr. i veckan	7	0	43--49	13	325	{ Brandförsäkradt. 3 sjukkassor.
b.	19 kr.	En gosse 6 kr. i veck.	3	0	44--53	2	175	{ Brandförsäkradt. 1 sjukkassa.
c.	17 å 20 kr.	0 Varit sjuk 1 år	4	0	24--28	6	180	1 sjukkassa.
d.	25 å 30 kr.	0	1	Obetydligt	28--25	3	200	D.o.
e.	30 kr.	0	0	Något till mannens föräldrar	—	10	350 ⁴	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
f.	22 kr.	0	1	0	28--27	2	200	{ Brandförsäkradt. Fackf. 2 sjukk.
g.	70 kr. pr mån.	0	4	0	—	1 $\frac{1}{2}$	350 ⁵	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor. (Hustrun i en.)
h.	1000 kr. pr år	0	2	0	30--29	2	170	{ Brandförsäkradt. 2 sjukkassor.
i.	18 å 25 kr.	5 kr. i veckan (osäkert)	3	Obetydligt	31--29	2	200	{ Brandförsäkradt. Fackf. 1 sjukk.

¹ 12 kr. i månaden. — ² 8 kr. i månaden. — ³ 15 kr. i månaden. — ⁴ 10 kr. i månaden. — ⁵ 150 kr. om året.

Namn	Lön pr vecka	Hustruns förtj.	Barn- antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetsår	Hyra	Försäkringar
j.	20 kr.	0	2	0	30—28	3	200 ¹	Fackf. 2 sjukk.
k.	20 kr.	0 (sjuklig)	0	0	—	3	190	{ Brandförsäkradt. Fackf. 2 sjukk.
l.	12 kr.	D:o	1	0	28—27	Nyss ant.	130	1 sjukkassa.
m.	20 kr.	3½5 kr. i veck.	1	Hustruns mor underhålles	23—25	3	325 ²	D:o.
n.	15 à 24 kr.	2à3 kr. Sjuklig	0	0	28—18	3½	150	D:o.

Det bör ligga i alldeles öppen dag, att dessa tabeller efter de förhållanden, som nu råda, visa på ett relativt allmänt välstånd. Lönerna gå upp i enstaka fall till 50 kronor per vecka. I högst få fall sjunker lönen under 18 kr. pr vecka. Oftast står den på 20 à 25 kr., d. v. s. en årsinkomst af 1000 à 1200 kr. Samtliga dessa uppgifter äro hämtade bland arbetarne själfva, och det blir ju alltid en möjlighet, att dessa snarare uppgifva för litet än för högt.

Som synes variera lönerna ej obetydligt, och detta beror på, att en stor del af arbetarne vid verkstaden växelvis arbeta för timpenning och på ackord. Detta sista anses allmänt som en stor fördel och bidrager ständigt att öka timpenningen. Egentligt öfverarbete är mera sällsynt. Där-
emot förekommer en annan arbetsmetod, som förefaller ganska egendomlig för den utanför stående, om man än måste inse, att den ur praktisk synpunkt törhända är oundviklig. Vid vissa arbeten lämnas nämligen ackord åt en förman, som skall utföra arbetet tillsammans med andra. Denne förman ansvarar då för arbetet och aflönar sina biträden af sitt ackord. Dessa utfä visserligen äfven under

¹ 5 kr. i månaden. — ² 120 kr. pr år.

detta förhållande sin aflöning direkt från kontoret, emedan eljest frestelsen för förmannen att behålla alltför stor andel för sin egen räkning åtminstone kunde antagas ligga nära till hands. Men den egentliga vinsten af detta slags ackord tillfaller dock en enda, och det är förklarligt, om mängden af arbetare med oblida ögon betraktar en dylik arbets- och aflöningsmetod.

I fråga om makarnes inbördes ålder är det anmärkningsvärdt, huru ofta hustrun är äldre eller åtminstone jämnårig med mannen. Detta förhållande, hvilket som bekant är lika allmänt inom allmogeklassen på landsbygden, torde endast kunna förklaras ur de praktiska synpunkter, som inom dessa klasser nödvändigtvis måste spela en öfvervägande rol vid ingåendet af äktenskap. Mannen föredrager af naturliga skäl en mogen kvinna, som eger förmåga att i hemmet understödja hans ekonomiska sträfvanen, framför en ung, oerfaren flicka, hvars friska fägring ej kan vara enbart bestämmande vid hans val af maka.

De fall, då äfven de bättre arbetarne måste öka sina utgifter genom att bidra till äldre slägtingars underhåll, äro, som synes af tabellen, relativt få, och de uppgifter jag lyckats få om dessa förhållanden äro i allmänhet ytterst sväfvande. Att beloppen, hvilka på detta sätt beröfvas familjen, i regeln äro mycket obetydliga, torde vara säkert, och när t. ex. en gammal mor underhålles, sker detta ofta på så sätt, att hon mot mat och husrum biträder med de flesta inom hus förefallande göromål. Jag tror dock, att man skulle döma förhastadt, ifall man skulle skriva detta förhållande på någon särskild hjärtlöshet, hvilken skulle utmärka arbetarklassen framför andra. Först och främst bör man besinna, att äfven för en välbergad arbetare är en utgift af t. ex. ett par eller endast en krona i veckan ganska känbar. Ty ju mindre man har, desto mindre kan man umbära. Och för det andra fins det hos de gamla af denna klass en bestämd ärelystnad att ej ligga de unga till last.

Jag vill till och med påstå, att det endast är hos moraliskt förkomna individer, som denna känsla är alldeles utplånad. De gamla hafva nämligen under ett långt lif fått sträfva hårdt för att hålla lifvet vid makt, göra alla rätt och dock hafva mat för dagen, kläder på kroppen och någorlunda ordentliga husrum. Längre hafva de icke med allt sitt arbete kommit, och när barnen en gång växt upp, hafva föräldrarna känt det som en naturlig lättnad att slippa underhålla dem vidare. Nu veta dessa gamla af egen dyrköpt erfarenhet mycket väl, att det ej är så lätt — ens med 25 kr. i veckan — att få allt att räcka till. Och den stränga lärdom, deras eget lif i detta hänseende gifvit dem, sitter så djupt, att de så att säga knappast sätta i fråga, att barnen för deras skull skola underkasta sig försakelse. Detta torde i alla händelser vara regel, och där uppoffringar dock förekomma, blir detta endast så mycket mera berömvärdt. Slutligen bör man ej glömma, att åldringar ofta i en eller annan form åtnjuta understöd af kommunen — sådant detta understöd nu en gång är.

Att hustrun i regeln icke genom direkt arbetsförtjänst bidrager till familjens uppehälle, framgår af denna tablå, och när detta sker, är det genom arbete, hvilket ej tvingar henne att lämna hemmet vind för våg. I huru hög grad detta bidrager till att göra hela den ekonomiska ställningen inom familjen fast och betryggad, kan ej nog betonas. I en arbetarfamilj är hustrun sin egen piga, och om mannen skaffar inkomsterna, är det på henne det beror, om dessa inkomster skola räcka. I de fall, där tabellen upptager uppgift om hustruns sjuklighet, var intrycket af själfva hemmet, jämfördt med andra under samma *standard of life*, särdeles påfallande. Med siffror kan ej en sådan skillnad preciseras. Den visar sig i rummens allmänna vanvårdnad, brist på renlighet och ans, i barnens drägter och otvättade ansigten — med ett ord i alla de detaljer, där hustruns dagliga arbete eljest måste underhjälpa mannens ekonomiska ansträngningar

och utföra de otaliga arbeten, hvilka i annat fall måste förtros åt andra — eller också försummas.

Något direkt förhållande mellan den tid, en arbetare varit anställd vid samma etablissemang (= tabellens »arbetsår»), och den lön, han uppbär, kan icke påvisas. Däremot får man ett särdeles solidt intryck af dessa arbetares förmåga att betrygga sin existens, när man ser, att de flesta äro deltagare i 2 sjukkassor (hvaraf en är obligatorisk vid fabriken), samt att arbetarne i regeln brandförsäkrat sin egendom. Endast vakenheten att göra detta är ett godt tecken i denna klass, där bristen ofta eljest föder liknöjdhet. Däremot förekomma icke lif- och olycksfallförsäkringar, hvaraf det första torde bero på, att det faller sig dyrt, det senare åter måste betecknas som en försummelse. Att högst få äro medlemmar i fackförening lär bero på en bekant önskan i detta fall hos arbetsgifvaren.

Slutligen bör man uppmärksamma en faktor, hvilken i familjernas ekonomi spelar den allra största rol, nämligen att den siffra, som betecknar barnens antal i de respektiva familjerna, genomgående är låg. I ett enda undantagsfall finner man en familj, som har 7 barn. Endast i 2 fall finnas 4, och i regeln variera barnens antal mellan 3, 2, 1 eller inga. Att detta förhållande är öfvervägande just vid en ekonomiskt relativt välställd arbetarstock är ganska anmärkningsvärdt, i synnerhet som vi efteråt skola finna, att förhållandet bland de vida sämre ställda bomullsspinnarne är ett alldeles motsatt. De belopp, som vid denna tabell anförts i noterna, utvisa, hvad familjen förtjänar på inneboende eller genom uthyrning af något rum.

En tablå öfver lefnadsvilkoren vid bomullsspinnerifabriken får nämligen följande utseende:

Tablå öfver lefnadsvilkoren bland de gifta arbetarne och
arbeterskorna vid en bomullsspinnerifabrik.

Namn	Lön pr vecka	Hustruns (mannens) förtjänst	Barn- antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetsår	Hyra	Försäkringar
A.	30 kr.	0	4	0	39, 34	20	Fritt	1 sjukkassa.
B.	25 "	0	5	0	36, 40	22	Fritt	D:o.
C.	15 "	0	6	0	48, 42	3	60	D:o.
D.	15 "	Sjuklig	3	Makarnes mödrar	46, 41	22	100	2 sjukkassor.
E.	17 "	0	6	0	43, 55	21	Fritt	D:o.
F.	15 "	0	0	0	54, 52	20	80	D:o. Lifför- säkrad 2,000 kr.
G.	9 kr. (kvinna)	9 kr.	2	0	34, 35	12	120	D:o. Lifförsäkrad.
H. ¹	16 kr.	0	3	Hustruns mor	35, 35	5	100	2 sjukkassor.
I.	13 "	Sjuklig	0	Mannens mor	54, 53	11	75	1 sjukkassa.
J.	10 "	0	2 ²	0	70, 70	27	75	D:o Brandförsäk.
K.	14.80	0	3	Mannens föräldrar	34, 35	10	Fritt	1 sjukkassa.
L.	9 kr.	9 kr. i veckan	3 ²	0	69, 50	21	70	D:o.
M.	10 kr. (kvinna)	0 ³	1	0	34	—	70 ⁴	D:o.
N.	9 kr. (enka)	—	2	0	34	10	60	D:o.
O.	12 kr.	7 à 10 kr. pr v.	1 ⁵	0	54, 57	—	80	D:o.
P.	7 à 11 kr. (kvinna)	13 kr. pr vec.	1	0	28, 27	8	75	D:o. Båda lif.
Q.	9 à 10 kr.	10 à 20 kr. pr v.	1	Hustruns mor	26, 31	10	80	2 sjukkassor.
R.	17 kr.	Sjuklig	0	Mannens bror	53, 65	23	Fritt	1 sjuk. (ej fabr.)
S.	32.50	0	10	0	43, 42	20	Fritt	2 sjukkassor.
T.	14 kr.	8 à 10	3	0	30, 31	15	120	Båda i 1 sjukkassa.

¹ Sjuklig. Lungblödning. — ² Gifta. — ³ I Amerika. — ⁴ 4 kr. i månaden.
— ⁵ Fullväxt, förtjänar 7 kr. pr vecka.

Namn	Lön pr vecka	Hustruns (mannens) förvärfst	Hustruns antal	Barnens antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetstid	Hyrn	Försäkringar
U.	13.80	9 å 10	4	0	0	33, 32	14 ¹	130	Båda i 1 sjukkassa
V.	12 å 19 kr.	Sjuklig	2	Obetydl.	0	32, 26	10	110	1 sjukkassa.
X.	24 kr.	Sjuklig	5	0	0	55, 51	13	Frut	2 sjukkassor.
Y.	8 å 9 kr. (kvinna)	0 ²	5	0	0	30	4	70	1 sjukkassa.
Z.	14.50.	Sjuklig	2	Makarnes mödrar	0	44, 51	18	100	2 sjukkassor.
Å.	14.50	Sjuklig	1 ³	0	0	42, 48	10	110	D.o.
Ä.	15 kr.	0	3	0	0	36, 33	9	150	1 sjukkassa.
Ö.	14 kr.	9 å 10	1	0	0	36, 43	27	80	Båda i hvar s. sjuk.
a.	16 kr.	0	1	0	0	54, 46	—	80	D.o.
b.	16 kr.	10 å 11	0	Mannens mor	0	27, 35	4	128	Mannen i 2 sjukk. Hustrun i 1.
c. ⁴	13 kr.	8 å 10	3	Hustruns mor	0	34, 34	8	95	2 sjukkassor.
d.	15 kr.	Sjuklig	0	0	0	62, 56	19	100	1 sjukkassa.
e.	13.00	Sjuklig	5 ⁵	0	0	40, 47	2	160	D.o.
f.	15 kr.	Några kr. på sömnad	3	0	0	48, 47	7	168	D.o.
g.	13.20	8 å 10	1 ⁶	Den gifta dottern	0	47, 55	16 19	192 ⁷	D.o.
h.	12 å 15 kr.	0	2	0	0	34, 34	12	150	D.o.
i.	15 kr.	0	4	0	0	32, 41	1 ¹ / ₂	96	D.o.
j.	13.20	0	2 ⁸	0	0	52, 54	3	120	D.o.
k.	16 kr.	0	2	Mannens mor	0	30, 30	3	100	2 sjukkassor.

För att rätt uppfatta, hvad ofvanstående tabell har att förtälja, bör man först och främst observera, att ingen af dessa arbetare har öfver 16 kronor i inkomst pr vecka, utan

¹ Både mannen och hustrun. — ² Rest ifrån familjen. — ³ 19 års son. Bor hemma mot 6 kr. i veckan i allt. — ⁴ Sjuklig. Lungblödning. — ⁵ 2 fosterbarn för 10 kr. i månaden. — ⁶ Gift. — ⁷ 5 kr. i månaden. — ⁸ Företjena tillsammans 11 kr. i veckan.

att han i egenskap af förman eller genom speciel yrkes-skicklighet intager en särställning vid fabriken. Räkna man vidare efter, skall man finna, att af de öfriga endast 11 hafva en inkomst af 15 å 16 kr. i veckan, något som vid den mekaniska verkstaden var en jämförelsevis låg aflöning. Af de öfriga hafva 10 en inkomst af omkring 13 å 14 kr. — eller något deröfver — i veckan, 8 hafva en inkomst af cirka 9 å 10 kr. (af dessa äro dock några arbeterskor, hvilka äro gifta med män ur andra yrken) och rätten har en aflöning mellan 10 och 13 kr.

I trots här af finner man icke mindre än 12 fall, då dessa familjer måste bidraga till äldre eller fattiga släktningars uppehälle, och ehuru dessa bidrag ständigt måste anslås till ytterst små summor, ligger det dock i öppen dag, att äfven minimala uppoffringar under dessa förhållanden måste vara särdeles känbara. Ty hvarje afdrag af inkomsten betecknar på denna *standard of life* ett direkt umbärande.

Vill man tänka sig in i dessa löneförhållanden, bör man emellertid taga hänsyn till, att hyrorna genomgående äro låga, och att åtminstone 6 af dessa familjer bo hyresfritt, d. v. s. att bostaden får räknas som ett tillägg i den nominella lönen. Men det ligger å andra sidan i öppen dag, att om en person har 17 kr. i veckan och bor hyresfritt i en lägenhet, hvilken högt räknadt skulle vara värd 120 kr. om året, har denna person i själfva verket ej mera än sammanlagdt 19,30 i veckan. Och det behöfver knappast tilläggas, att ett tillägg på 5 kr. i veckan, som i rundt tal skulle gifva en fix lön af 25 kr. är betydligt att föredraga, ja, att detta, som det synes, obetydliga tillägg skulle vara tillräckligt att skaffa familjen ett relativt välstånd.

Det framgår vidare af tabellen, att mannens lön ej ensamt utgör familjens inkomst. I 8 fall förtjänar hustrun från och med 7 till och med 11 kronor i veckan, och denna förtjänst måste i dessa fall räknas med, om man vill uppgöra familjens ekonomiska status. Men härvid måste man

taga i betraktande, att denna hustruns förtjänst är tillkommen på bekostnad af hennes deltagande i hemarbetet.

Om man t. ex. på tabellen uppmärksammar den familj, som betecknas med bokstäfven U., har man ett ganska typiskt fall. Mannen förtjänar 13,80 kr. i veckan, hustrun 9 à 10 kronor. Detta blir en totalinkomst af cirka 23 à 24 kronor pr vecka, och denna inkomst är efter våra förhållanden en ingalunda dålig arbetsförtjänst. Makarna i denna familj hafva varit gifta i 8 år och tillbragt båda cirka 14 år vid fabriken (uppgifterna härom voro i detta fall något sväfvande). De hafva gift sig i den tanken, att deras gemensamma inkomst skall förslå, och de hafva kanske ej helt och hållet missräknat sig. (Det är naturligtvis ej meningen att här skildra denna familjs faktiska historia, utan att med stöd af från flere håll hämtade uppgifter antyda det i dylika fall normala förloppet.) I början går naturligtvis allting efter önskan. Om makarna varit mycket sparsamma före giftermålet, är det sannolikt, att de kunnat tillsammans spara ihop så pass, att de vid bröllopet äga ett tillräckligt möblemang och de nödvändigaste kokkärlen. Därigenom sättas de i stånd att föra ett ordnad lefnadssätt under början af sitt äktenskap, och när det första barnet kommer, fins kanske äfven då en sparad styfver, hvilken sätter dem i stånd att utan allt för stora bekymmer komma öfver den eller de månader, då hustrun är oförmögen till arbete, och då alltså inkomsten sjunker med 9 à 10 kronor i veckan, samtidigt med att utgifterna på ett ytterst kånbart sätt ökas.

Men sedan komma under de återstående 6 eller 7 åren af de 8 ytterligare 3 barn, och när dessa födas, kan man ej antaga, att det skett under sådana förhållanden, att barnsängsperioderna gått förbi utan att lämna ekonomiska reflexor. Ty om det också varit möjligt att, under det familjen hade endast ett barn att sörja för, få inhysa detta hos gran- nar under arbetstiderna — fattigt folk visa i dylika fall en

särdeles erkännansvärd hjälpsamhet —, så blir detta å andra sidan alldeles omöjligt, när barnskaran tillväxer. Följden häraf är den, att familjen måste skaffa sig en person, som ser om hemmet i hustruns frånvaro. Finnes nu en äldre kvinlig slägting att tillgå, så låter det tänka sig, att en sådan går in på att »hjälpa till» — d. v. s. i själfva verket sköta det hela — mot mat och husrum utan pekuniär ersättning. Men äfven i detta fall är det klart, att en person till i maten ökar svårigheterna att sörja för allas uppehälle. Och därtill kommer den omständigheten, att 4 barnsängar väl sällan aflöpa utan att hustrun någon gång måste under en längre tid — kanske ett halft eller ett helt år — afstå från arbetet. Och om det också icke blir mera än ett par månader, så är detta alldeles tillräckligt för att under en lång tid rubba hela den ekonomiska ordningen.

Antag en minskning för två månader med 9 kr. i veckan, så gör detta under denna tid en totalsumma af 72 kr. Dessa penningar kunna ej undvaras, hälst som barnsängen och sjukhetstillståndet gifvet öka utgifterna. Då finnas icke mera än två utvägar: att använda konsumtionskredit eller att pantsätta af familjens tillhörigheter. Det första medlet plägar användas först, så länge någon kredit ännu står att få. Men när denna anlitas för länge, inträder pantlåningsstadiet, och har en familj med dylika inkomstförhållanden väl kommit därhän, då visar erfarenheten, att det förr eller senare går utföre. Ty att betala igen en dylik summa, som förlorats genom bristande arbetsförtjänst, det har sig icke så lätt. Har familjen vid det tredje barnets födelse kommit på dylikt obestånd, kan man tänka sig hvilken olycka det fjärde barnet skall innebära.

Men svårigheterna äro icke ens härmed slut. I många af de familjer, där hustrun omtalas som sjuklig, hafva ursprungligen familjens inkomster varit beroende af mannens och hustruns förenade arbetsförtjänst. Men genom en eller annan orsak har hustrun af hälsoskäl måst afstå från fa-

briksarbetet. Och då är helt plötsligt den ursprungliga arbetsförtjänsten — och i följd däraf husets inkomster — reducerad för all framtid till det belopp, som mannen ensam kan anskaffa.

Det bör af denna framställning vara tydligt, huru präkär hustruns förtjänst genom fabriksarbete är och måste vara. Spinnerierna äro sedan gammalt kända för att vara farliga arbetsinrättningar. Äfven ehuru vid ifrågavarande spinneri under de senare åren högst anmärkningsvärda förbättringar blifvit gjorda, är dock luften i detta slags etablissement ytterst skadlig att inandas genom de massor af allehanda stoff, som ständigt flyga omkring därinne. På väfverskorna inverkar dessutom en liten detalj. När de skola sätta in väfskeden och för det ändamålet få fram tråden, sker detta med munnen. Den sättes till en öppning i skeden och genom att draga in andedrägten, tages tråden fram. Att detta är ett särdeles verksamt sätt att draga stoff direkt in i lungorna, torde vara tydligt. Det oerhörda bullret af maskinerna, som gör det nästan omöjligt att tala med grannen, har äfven i längden en nedsättande inverkan på hela nervsystemet. Detta bör äfven rent ekonomiskt tagas i betraktande. Ty små löner äro ännu mera otillfredsställande, ifall deras förvärfvande ofta nog i längden medför en obotlig ohälsa. Och det är naturligt, att kvinnorna, hvilkas konstitution dels är af naturen svagare, dels särskildt under äktenskapet ofta behöfver skonas, måste lida mest af dessa förhållanden.

Hvad som vidare framgår af tabellen, är mängden af arbetare, som nått en ålder af närmare 50 år eller därutöfver, utan att detta synes inverka på deras löneförhållanden. Det samma kan också sägas om den tid, många arbetat vid fabriken, som i 10 fall uppgår till 20 år eller därutöfver, i 11 fall visar en arbetstid af från och med 10 till och med 19 år, och hvarvid man måste taga i betraktande, att ofta nog äfven hustrurna kunna räknas som fabriken trotjänare. Vill man beräkna, hvad en arbetare kan vinna genom sitt

arbete, bör äfven denna faktor tagas med i räkningen. Han kan här ej komma högre än till arbetsförman, som i 2 fall förtjänar 30 å 32,50 pr vecka. I regeln får han nöja sig med långt mindre, och när ålderdomen kommer, beror det på andras barmhertighet, om han skall kunna sluta sina dagar i ro, eller hamna på den allmänna försörjningsinrättning, som i sitt nuvarande skick är Stockholms-arbetarens förskräckelse.

Hyrorna äro, som förut är nämnt, genomgående låga. Men om detta å ena sidan är en väsentlig fördel, så är också — som förut är visadt — dessa bostäders beskaffenhet i förhållande särskildt till antalet hyresgäster ganska ofta sådan, att dess billiga pris utgör den enda förklaringsgrunden, hvarför den funnit inbyggare. Och låga hyror måste ju betraktas i förhållande till bostadens värde. De äro i och för sig en fördel, men oftast därjämte ett bevis på dålig betalningsförmåga.

I fråga om betryggandet mot ålderdom, sjuklighet m. m. öfverraskas man på denna tabell af att finna ej mindre än 3 lifförsäkringar, då däremot bland de välställda gifta arbetarne vid den mekaniska verkstaden ej fanns en enda. Då detta står i rak strid mot alla andra iakttagelser, kan det ej gärna betraktas annat än som en ren tillfällighet, hälst lifförsäkringar bland arbetarklassen i allmänhet ej äro vanliga. Däremot är det påtagligt, att pluraliteten här är vida mindre skyddad mot följderna af sjukdomsfall. De flesta äro nämligen medlemmar endast af den sjukkassa, hvilken är upprättad inom själfva fabriken. Deltagandet i denna kassa är allmänt bland samtliga arbetare, och den penning, som inbetalas, är i själfva verket ringa. Också är sjukhjälpen motsvarande obetydlig. Den belöper sig nämligen endast till 6 kronor pr vecka, och barnsängar räknas härvidlag icke som sjukdomsfall. Brandförsäkringen skötes på likartadt sätt. Mot 1 krona om året åtager sig bolaget att svara för möjligen timande skada af eldsolycka. Men då

inbetalandet af denna krona icke berättigar till utfående af någon slags öfverenskommen summa, betrakta arbetarne med rätt eller orätt denna försäkran som tämligen illusorisk. Det enda fall, då uppgiften »brandförsäkrad» förekommer i tabellen, utvisar en arbetare, som försäkrat i »Skandia». Alla de öfriga hafva tagit brandförsäkring hos bolaget.

Slutligen bör anmärkas, att barnantalet inom hvarje familj genomgående är större, än hvad fallet är bland familjerna vid den mekaniska verkstaden. Att häraf draga några direkta slutsatser, vore naturligtvis förhastadt. Men förhållandet pekar åtminstone på den möjligheten, att lugnare ekonomiska förhållanden äfven medföra större förmåga af beräkning samt en eller annan form af återhållsamhet.

* * *

Innan jag öfvergår till framställningen af lefnadsvilkoren bland de ogifta vid de båda etablissemanten, vill jag anföra ett par exempel på, huru hushållräkningarna i detalj gestalta sig för arbetare vid dessa etablissemant.

Den första af dessa hushållräkningar är uppgjord af hustrun till en arbetare vid den mekaniska verkstaden. Den upptager en noggrann redogörelse för utgifterna under en hel månad, Maj 1893, och den börjar med en tablå öfver utgifterna mera i allmänhet.

Utgifter i Maj 1893.

Maj 1. Hushållspengar..... 10,00.		Mjök 0,70.	
Hyra 16,67.		Maj 14. Hushållspengar..... 10,00.	
Demonstrationsafgifter 2,00.		Kläder åt barnet... 12,00.	
Tidningar och böcker 2,00.		Böcker 0,50.	
Mjök för veckan ... 0,70.		Mjök 0,70.	
» 7. Hushållspengar..... 10,00.		» 21. Hushållspengar..... 10,00.	
		Resa till landet ... 4,00.	

Maj 21.	Ett par skor.....	12,00.	Maj 28.	Afbetaladt på kläder	5,00.
	Böckeroch tidningar	1,00.		Mjolk för veckan ...	0,70.
	Mjolk för veckan ...	0,70.		Summa kr.	108,67.
Maj 28.	Hushållspengar.....	10,00.			

Inkomsten för denna månad är upptagen till 107 kr., och att summorna divergera på 1,67 kr. torde få förklaras genom, att någon del af hvad som inköpts under Maj får räknas äfven början af Juni till godo. Den sista veckan afslutas nämligen först i denna månad.

Uppgifterna om familjens allmänna utgifter kompletteras emellertid af följande detaljerade

Hushållsräkning.

	öre.		öre.		
Maj 1.	Bröd	25.	Maj 6.	1/2 kilo socker.....	38.
	Grädde	6.		1/4 » smör	30.
	1/2 val strömming...	10.		2 » mjöl	46.
	2 hekto kaffe	50.		1 flaska lut	20.
	1/2 kilo socker	37.		1 kilo spisbröd	25.
» 2.	Bröd	22.		3 limpor.....	25.
	Grädde	3.		Kardemumma	3.
	1/4 kilo smör.....	30.		Jäst.....	5.
	1 kilo kalvkött	70.		2 hekto farinsocker	15.
» 3.	Diverse	81.		1 liter ärter	20.
	Skuld	1,10.		1 kilo kokflask	1,00.
	3 st. häften	30.		2 hekto ost	28.
	Bröd	14.		Karameller	5.
» 4.	Bröstsaff.....	25.		1/2 tjog ägg	40.
	1/2 dussin knappar	10.		1 val strömming ...	15.
	Grädde och bröd ...	55.		Grönsaker	5.
	Diverse	53.		Tidning	5.
» 5.	Bröd och grädde ...	26.		Mjolk och bröd.....	20.
	Diverse	50.		Té	14.
	2 liter fotogen	30.	» 7.	Dricka.....	7.
	1 kilo tvättvål	36.		Kaffe	29.
» 6.	Bröd och grädde ...	27.		Grädde	6.
	Diverse	50.	» 8.	Grädde och bröd ...	22.
	1 kilo soda	20.	» 9.	En liten kofta	1,00.

	öre.		öre.
Maj 9. Diverse	25.	Maj 16. Bröd och grädde ...	33.
Spårvagnsafgifter ...	30.	Ägg	18.
$\frac{1}{2}$ val strömning...	10.	Spårvagnsafgifter ...	30.
Grädde och bröd ...	18.	* 17. 2 liter mjölk	8.
* 10. Grönsaker... ..	5.	1 kilo hvetemjöl ...	25.
Ättika	10.	Ägg	10.
Mjölk	8.	Bröd och grädde ...	30.
Bröd	16.	Socker.....	8.
* 11. Diverse	50.	* 18. Grädde och bröd ...	26.
$\frac{1}{2}$ tjog ägg	45.	Kokflask.....	75.
Bröd och grädde ...	25.	$\frac{1}{2}$ liter ärter.....	9.
* 12. 2 liter mjölk.....	8.	Jäst.....	3.
1 kilo mjöl.....	24.	Mjölk	6.
Svagdricka	4.	1 hekto farin.....	8.
2 hekto kaffe.....	50.	1 hekto stekflott ...	10.
* 13. Grädde och bröd ...	40.	* 19. Bröd och grädde ...	22.
5 hekto stärkelse...	40.	Ägg.....	20.
1 limpa	20.	* 20. Ägg.....	30.
Köttfärs med tillbe-		Bröd	20.
hör	70.	Ost	35.
$\frac{1}{2}$ kilo socker	38.	$\frac{1}{4}$ kilo kaffe.....	50.
Spårvagnsafgifter ...	30.	$\frac{1}{2}$ kilo socker	38.
Bakelser till en sjuk	25.	1 liter fotogen	15.
1 bundt band.....	15.	1 kilo tvättvål	35.
* 14. Bröd och grädde ...	38.	1 svamp.....	90.
1 kilo spisbröd	25.	1 frimärke	10.
6 ägg	30.	Spårvagnsafgifter ...	20.
1 liter svagdricka...	4.	* 21. Bröd och grädde ...	14.
Lemonad	16.	* 23. Diverse	61.
* 15. 2 hekto ost	28.	1 meter domestik...	35.
Bröd	18.	Grädde och bröd ...	25.
Grädde	3.	* 24. $\frac{1}{4}$ kilo kött	30.
Fläskkorf	25.	1 kilo spisbröd	25.
Smör	25.	Bröd och grädde ...	32.
Potatis	10.	1 liter dricka.....	4.
Cacao	20.	$\frac{1}{4}$ kilo medvurst ...	30.
Frimärke	10.	2 ägg	9.
Svagdricka.....	4.	1 liter fotogen	16.
3 hekto medvurst...	35.	* 25. Bröd och grädde ...	23.
2 rättikor	17.		

Maj 25.	2 hekto fläsk.....	öre.	24.	Maj 27.	1 meter tyg	öre.	1,23
	1/4 kilo makaroni ...	19.			2 liter mjölk	7.	
	1/4 » potatismjöl	13.			Spårvagnsafgifter ...	40.	
	1/4 » hafremjöl ...	12.		» 28.	Bröd	20.	
	Diverse	17.			Sirap	20.	
	Bröd	16.			Kaffebröd	17.	
	Smör	45.			Mjök	6.	
» 26.	Bröd och grädde ...	32.		» 29.	Grädde och bröd ...	53.	
	Fläsk	24.			Ägg.....	20.	
» 27.	Grädde och bröd ...	27.			Tändstickor	2.	
	1 kilo grädda.....	50.			Mjök	4.	
	Grönsaker	14.		» 30.	1 liter fotogen	15.	
	Smör	35.			Grönsaker	16.	
	Socker 1/2 kilo	38.			Bröd och grädde ...	36.	
	Kaffe	25.		» 31.	Bröd och grädde ...	23.	
	1 kilo salt kött.....	1,20.			Dricka.....	4.	
	Kaffebröd	25.			1 liter oskummad		
	Tidning	5.			mjök.....	12	

Som man ser, upptager denna räkning tämligen noga utgifterna under en månad. Denna hushållsräkning har en nära likhet med räkningar af detta slag, som man kan få se äfven i medelklassen. Sparsamheten är här visserligen ännu längre drifven. Man gör den iakttagelsen, att »mjök» i den skrifvandes uppfattning är = oskummad mjök, att till och med sådana förnödenheter som fläsk köpas pr hekto, att färskt kött sällan förekommer, att strömming är = salt strömming, att ägg köpas pr styck o. s. v. Men man ser därjämte, att hela hushållningen är ställd på en reglerad och lugn basis. Familjen afbetalar sina kläder, köper sig tidningar, åker på spårvagn, håller sig med kaffebröd, och — hvad som är ganska viktigt — dess matsedel är visserligen enkel, men den är varierad. Den bjuder icke på samma enformiga billighetsföda dag ut och dag in, som fallet alltid är i de familjer, där de dagliga utgifterna bestämmas af den oupphörliga kampen mot nöden. Och när man på den allmänna utgiftsnotan betraktar 1 Maj, finner man, dels

att hyran erlagts på dagen, dels att penningarna räckt både till böcker och »demonstrationsafgifter». Det bör tilläggas, att den familj, hvarom här varit fråga, består af man, hustru och ett litet barn, samt att den bebor en treffig lägenhet på 1 rum och kök.

Från arbetarne vid bomullsspinneriet har det till följd af åtskilliga missöden ej lyckats mig att anskaffa utförliga månadsräkningar, hvarför jag i stället måst nöja mig med trenne uppgifter, omfattande hvardera en vecka.

Den första af dessa härrör från en familj bestående af man, hustru och 3 barn samt hustruns mor, hvilken ser om hushållet. Inkomsterna voro under denna vecka, som börjar den 13 November, 14 kronor, och utgifterna synas af följande

Veckoräkning:

Måndagen: Spisbröd	1,15	Kålrötter	10
Hvetemjöl	1,—	Grädde	10
Kaffe	1,16	2 liter svagdricka...	8
Socker	75	Bröd	20
Smör	1,20		1,23
Fläsk	1,—	Torsdagen: 2 liter mjölk	10
Oxkött	1,40	1 liter svagdricka	4
Stekflott	50	Bröd	25
1 liter fotogen.....	16	1 liter fotogen ...	16
5 liter potatis	25	Grädde	10
2 liter svagdricka	8		65
Grädde	15	Fredagen: Potatis	25
Prässaäst	10	1 hekto socker.....	8
2 liter mjölk	10	1 liter svagdricka...	4
Sopprötter	10	Grädde	10
Tändstickor	6	Sill.....	16
Salt	3		63
	9,19	Lördagen: 7 liter mjölk	44
Tisdagen: Sill.....	16	Grädde	15
Grädde	10	1 kilo mannagryn	50
2 liter svagdricka...	8	5 liter potatis	25
	34	1 liter svagdricka	4
Onsdagen: Potatis	25		1,38
Köttkorf	50		

13,42

Om man läser igenom denna räkning, skall man först fästa sig vid, att första dagen i veckan inköpes för 9 kr. af 14. Man ser, att det har varit tomt i huset. Och tänker man vidare igenom dessa födoämnen och tänker på, att de skola räcka för att mätta 6 personer, af hvilka 3 äro fullväxta, kan man ej undgå att förvånas öfver, hur detta är möjligt. Vältaliga detaljer saknas ej. Att man köper 2 liter svagdricka till alla dessa pr dag, är naturligtvis ej för mycket. Men att dessa 2 liter mot slutet af veckan krympa ihop till 1, blir så mycket mera ett stort fattigdomsbevis, när man besinnar, att vinsten af denna besparing för de tre sista dagarne är summa 12 öre. På Lördagen kan man se, att största delen af veckans mjölk blifvit betalad, men också att familjen denna dag lefvat uteslutande på mjölk, gryn och potatis.

De båda återstående hushållsräkningarna äro hållna utan angifvande af utgifterna under de särskilda dagarna. Den första af dessa kommer från ett hushåll på 5 personer och visar följande

Veckoräkning:

5 kilo mjöl	1,25	Ättika	12
$\frac{3}{4}$ kilo smör	1,60	Salt	3
$\frac{1}{2}$ kilo kaffe	1,—	Peppar	5
Limpor	1,—	Diverse	25
2 $\frac{1}{2}$ kilo spisbröd	63	Gryn	40
Mjölk (skummad och oskummad)	98	Sirup	25
Grädde	56	Tvål	15
1 kilo fläsk	1,40	Sill	50
1 kilo kött	1,50	Grönsaker	50
7 liter fotogen	1,12	Potatis	75
Gas	8	Bruna bönor	40
Ost	60	Ärter	25
Anjovis	35		
		Summa kr.	15,72

Af hvad man kallar sofvel hafva alltså fem personer under en vecka nöjt sig med 2 kilo kött och fläsk, för 50

öre sill och en liten burk anjovis. Mannen förtjänar här 15 kr. pr vecka.

Och härmed öfvergå vi till den tredje och sista

Veckoräkningen:

2 kilo fläsk	2,—	1 kilo margarinsmör	1,22
5 kilo bröd à 33 öre	1,15	4 hekto kaffe	80
5 kilo hvetemjöl à 20 öre	1,—	1 kilo socker	80
15 liter potatis à 5 öre	75	Potatismjöl	15
1 kilo hästkött	80	Peppar	5
½ kilo hafregryn	15	6 liter svagdricka	24
1 kilo risgryn	60	Skummad mjölk	80
Lök	10	Oskummad mjölk	1,05
1 kilo bräckkorf	40		
		Summa kr.	12,06

Dessutom har under veckan bekommit 1 fann ved à 15,50 att afbetalas med 1 kr. pr vecka, hvarjämte 2 kr. i veckan under 37½ veckor afgå för hyran. Denne man förtjänar 16 kr. pr vecka och hustrun ingenting. Af dessa återstå, som synes, 94 öre i veckan att därmed betala de viktiga förnödenheter, som kallas kläder och skodon. Hur det under sådana förhållanden skall vara möjligt att låta barnen gå i skola, själf få läsa en bok eller en tidning för att njuta någon frukt af den folkskolebildning, som en gång inhämtats, hur detta lif skall gestalta sig, hvilket icke en gång synes erbjuda möjligheten till en förströelse eller ett nöje — ja, detta allt är frågor, hvarpå siffrorna både svara och icke svara. Antag äfven, att någon gång hushållsräkningen tvingas ned under ofvanstående belopp, är det då tänkbart, att detta kan ske utan att den rena hungern inställer sig? Icke ens den störste rigorist torde ur denna räkning kunna borttaga något, som med fog kan räknas för onödigt.

De föregående uppgifterna hafva lämnat en allmän tablå öfver löneförhållandena vid tvänne olika etablissement i Stockholm. Här af kunna i stort sedt inga andra slutsatser

dragas än hvad som rör dessa etablissement själfva. Den lilla hushållsräkning, som jag senast anfördt, är däremot lärorik, därför att den pekar ut öfver vidare förhållanden. Jämfördt med den första, som omfattade en hel månad, visar den, att 9 kronors ökad inkomst pr vecka lämnar ett relativt välstånd, när denna inkomst förvärfvas utan att hustrun behöfver dragas bort ifrån det gemensamma hemmet. Ja, man kan lugnt draga den slutsatsen, att med endast 4 kronors ökad inkomst, d. v. s. 208 kr. om året, som skulle användas till kläder, skodon m. m., skulle i alla händelser en del af de värsta bekymren vara aflyftade. Ty man torde medgifva, att med de priser på födoämnen m. m., som här förefinnas, äro 16 kr. i veckan bra nära gränsen af armod. I själfva verket får man bland spinneriarbetarna allmänt den uppgiften, att kontanterna gå åt till husrum och föda, och det står ändå hårdt, om penningarna här räcka till. För att få kläder är skuldsättning den enda utvägen.

Men 16 kr. i veckan är en lön, som en mycket stor del af våra arbetare *icke* uppnår. Det fins t. ex. en klass, som går under det gemensamma namnet grofarbetare. Dessa hafva icke lärt något yrke, och deras sysselsättning växlar med årstiderna. Dessa arbetare hafva genomgående ännu lägre lön. Under långa tider af vintern uppgår den till kr. 10,50, och att detta är liktydigt med ren svält eller också en kedja af outredbara ekonomiska trakasserier och finter, är alldeles påtagligt. Det är bland de arbetsföra ur denna klass, som den i storartad skala drifna moderna välgörenheten oftast finner föremålen för sina omsorger.

Skulle icke möjligen något af den energi, som offras på barmhertighet, äfven kunna användas på att vinna rättvisa? Är det icke rättvisa, att hvar och en i bokstafelig mening bör kunna *lefva* på sin arbetsförtjänst? D. v. s. skaffa sig livets mest oundgängliga förnödenheter. Barmhertigheten skall alltid finna tillfälle att öfva välgärningar men den skulle öfva den med bättre samvete, om den icke

som nu finge karaktären af att uppträda som en afledare för ett rättvist missnöje.

Jag vill slutligen erinra, att jag med flit valt en så pass hög inkomstbehållning som 16 kr. i månaden, för att därigenom skydda mig för förebråelsen att hafva valt ett undantagsfall. Det skulle hafva varit lätt att finna ett ännu mera bjärt och afskräckande exempel, utan att skildringen därför blifvit mindre sann.

* * *

Vänder man sig härefter till undersökningen af lefnadsvilkoren bland de ogifta vid båda dessa etablissement, skola ungefär samma motsatser ånyo upprepa sig. För fullständighetens skull framställas äfven dessa tablåer, i det jag som förut begynner med arbetarne vid den mekaniska verkstaden.

Tablå öfver lefnadsvilkoren bland de ogifta arbetarne vid en mekanisk verkstad.

N a m n	Lön Kr.	Ålder	Hyra i mån. Kr.	Arbetsår	Försäkringar
A	9	20	8	1	10,50 sjukhjälp.
B	8	18	4	1 ¹ / ₂	5,25 d.o.
C	12	19	4	3 ¹ / ₂	10,50 d.o.
D	17	21	5	3	10,50 d.o.
E	15	18	5	3	5,25 d.o.
F	5,50	14	—	3 veckor	5,25 d.o.
G	9	16	5	1	5,25 d.o.
H	22	25	10	5	20,50 d.o.
I	14	19	6	2	10,50 d.o.
J	22	31	12	4	10,50 d.o.
K	18	27	10	2 ¹ / ₂	10,50 d.o.
L	11,40	18	5	1	10,50 d.o.
M	9,70	17	9	1 ¹ / ₂	5,25 d.o.
N	16	22	10	2	10,50 d.o.
O	15	19	5	4 ¹ / ₂	10,50 d.o.

N a m n	Lön Kr.	Ålder	Hyra i mån. Kr.	Arbetsår	Försäkringar
P	15	21	8	3	10,50 sjukhjälp.
Q	17	18	8	3	10,50 d.o.
R	23	22	8	3	10,50 d.o.
S	14	22	10	1	10,50 d.o.
T	14	21	10	3	10,50 d.o.
U	25	46	10	6 $\frac{1}{2}$	26,— d.o.
V	25	23	9	4	10,50 d.o.
X	23	21	9	5	10,50 d.o.
Y	25	29	8	4	20,50 d.o.
Z	15	22	7	2	10,50 d.o.
Å	16	22	7	3	10,50 d.o.
Ä	14	18	4	4	10,50 d.o.
Ö	23	19	6	5	10,50 d.o.
a.....	20	20	6	3	10,50 d.o.
b.....	13	19	15	1 $\frac{1}{2}$	10,50 d.o. (Olycksff. 5,000 kr.)
c.....	20	21	8	1	10,50 sjukhjälp.
d.....	6,70	15	—	3 mån.	5,25 d.o.
e.....	25	30	12	2 $\frac{1}{2}$	21,— d.o.
f.....	25	33	10	1	10,50 d.o.
g.....	27	26	10	2 $\frac{1}{2}$	10,50 d.o.
h.....	7	17	4	1	5,25 d.o.
i.....	14	18	5	2	10,50 d.o.
j.....	20	22	8	2	10,50 d.o.
k.....	12	18	4	2	10,50 d.o.
l.....	9	16	5	2	5,25 d.o.
m	11	18	5	2	10,50 d.o.
n.....	8	16	4	1 mån.	5,25 d.o.
o.....	7	16	2	$\frac{3}{4}$	5,25 d.o.
p.....	18	25	12,50	9	20,50 d.o.
q.....	18	20	8	3 $\frac{1}{2}$	10,50 d.o.
r.....	16,50	20	5	5	10,50 d.o.
s.....	15	19	10	5	10,50 d.o.
t.....	20	21	8	4 $\frac{1}{2}$	10,50 d.o.
u.....	20	24	7,50	9	10,50 d.o.
v.....	27	27	8	4 $\frac{1}{2}$	26,— d.o.
x.....	18	21	5	3	10,50 d.o.
y.....	10	17	4	1 $\frac{1}{2}$	5,25 d.o.

N a m n	Lön Kr.	Ålder	Hyra i mån. Kr.	Arbetsår	Försäkringar
z.....	15	23	7	$\frac{1}{4}$	10,50 sjukhjälp.
å.....	20	22	10	$2\frac{1}{2}$	20,50 d:o.
ä.....	20	37	10	2	10,50 d:o.
ö.....	14	17	5	2	5,25 d:o.
A	11,40	19	5	1	10,50 d:o.
B	15	24	5	2	10,50 d:o.
C	12,56	20	7	2	10,50 d:o.
D	19	21	6	$1\frac{1}{2}$	10,50 d:o.
E	12,54	24	5	$1\frac{1}{2}$	10,50 d:o.
F	17	22	10	$\frac{1}{6}$	10,50 d:o.
G	18	23	12	2	10,50 d:o.
H	11,26	18	5	$\frac{1}{24}$	10,50 d:o.
I.....	18	22	9	1	10,50 d:o.

Vid denna tabell bör iakttagas, att lönen är beräknad pr vecka, hyran pr månad, och försäkringarna upptaga siffrorna på den sjukhjälp pr vecka, som hvar och en, i händelse af behof, har tillförsäkrat sig.

Det behöfs säkerligen icke några kommentarier, för att hvar och en skall inse, hvilka gynsamma lefnadsvilkor denna tabell framställer.

Som en jämförelse meddelas här nedan följande tabell, upptagande lefnadsvilkoren bland bomullsspinnarnes ogifta.

Tablå öfver de ogifta arbeterskornas lefnadsvilkor vid en bomullsspinnerifabrik.

N a m n	Lön Kr.	Ålder	Hyra pr vecka Kr.	Arbetsår	Försäkringar
A	11,82	24	180 pr år	11	6 i sjukhjälp.
B	11,02	20	1,25	5	6 d:o.
C	11,55	26	1,25	10	6 d:o.
D	6,80	46	200 pr år	11	16 d:o.
E	10,29	18	1,—	$1\frac{1}{2}$	16 d:o.
F	10,35	32	55 pr år	7	16 d:o.

N a m n	Lön Kr.	Ålder	Hyra pr vecka Kr.	Arbetsår	Försäkringar
G	9,87	23	1,—	10	6 i sjukhjälp.
H	10,97	20	1,25	5	16 d:o.
I.....	10,13	30	1,25	4	12 d:o.
J	10,50	31	80 pr år	14	6 d:o.
K	11,21	24	1,25	12	6 d:o.
L	10,85	32	—	16	6 d:o.
M	8,37	22	—	4	6 d:o.
N	10,85	30	84 pr år	10	6 d:o.
O	8,40	30	1,25	12	6 d:o.
P	10,44	32	1,—	2	6 d:o.
Q	—	33	40 pr år	10	16 d:o.
R	10,97	32	60 pr år	6	6 d:o.
S	12,62	28	1,25	8	16 d:o.
T	9,72	30	1,—	8 ^{1/2}	6 d:o.
U	11,83	37	1,—	5	16 d:o.
V	8,37	19	—	6	6 d:o.
X	11,23	28	—	5	6 d:o.
Y	9,85	26	—	14	16 d:o.
Z	7,87	23	—	11	6 d:o.
Å	7,94	18	1,25	2	6 d:o.
Ä	6,73	19	—	1 ^{1/2}	6 d:o.
Ö	6,01	23	1,—	9	6 d:o.
a.....	7,20	23	1,—	6	6 d:o.
b.....	7,48	22	—	5	6 d:o.
c.....	6,99	18	1,25	1	6 d:o.
d.....	6,74	20	1,25	4	6 d:o.
e.....	8,26	22	1,25	4	6 d:o.
f.....	5,81	19	1,—	4	6 d:o.
g.....	11,17	38	50 pr år	7	6 d:o.
h.....	—	26	1,25	6	6 d:o.
i.....	10,72	25	1,25	12	6 d:o.
j.....	9,22	26	—	3	6 d:o.
k.....	8,77	23	1,95	8	6 d:o.
l.....	10,57	36	1,25	7	6 d:o.
m	10,33	28	31 pr år	16	16 d:o.
n.....	11,22	32	1,—	3	6 d:o.
o.....	11,21	29	60 pr år	9	6 d:o.

Namn	Lön Kr.	Ålder	Hyra pr vecka Kr.	Arbetsår	Försäkringar
p.....	12,10	31	40 pr år	3	6 i sjukhjälp.
q.....	—	22	1,25	8	6 d:o.
r.....	10,97	29	1,25	6	6 d:o.
s.....	10,03	23	1,25	4	6 d:o.
t.....	11,82	25	1,25	6	6 d:o.
u.....	11,92	25	1,—	5	6 d:o.
v.....	12,37	24	1,25	5	16 d:o.
x.....	3,05	42	1,—	19	6 d:o.
y.....	—	33	1,—	6	6 d:o.
z.....	8,04	19	—	7	6 d:o.
å.....	—	21	1,25	5	6 d:o.
ä.....	7,20	18	—	4 ¹ / ₂	6 d:o.
ö.....	10,32	30	—	2	6 d:o.
A.....	10,62	26	—	3	6 d:o.
B.....	10,23	30	—	3	6 d:o.
C.....	10,38	24	—	3	6 d:o.
D.....	9,42	43	1,—	19	16 d:o.
E.....	9,44	26	—	3 ¹ / ₂	6 d:o.
F.....	5,03	22	—	10	6 d:o.
G.....	7,—	20	—	6	6 d:o.
H.....	7,20	20	1,—	2	6 d:o.
I.....	9,06	25	—	12	6 d:o.
J.....	7,50	23	1,—	5	6 d:o.
K.....	—	—	—	—	—
L.....	8,11	20	—	4	6 d:o.
M.....	8,80	23	1,—	10	6 d:o.
N.....	10,69	26	1,—	8	6 d:o.
O.....	10,74	30	75 pr år	4	6 d:o.
P.....	7,20	52	60 pr år	19	6 d:o.
Q.....	5,91	18	1,—	4	6 d:o.
R.....	9,30	26	1,—	5 ¹ / ₂	6 d:o.
S.....	7,44	20	—	6	6 d:o.
T.....	10,64	20	—	3	6 d:o.
U.....	11,17	27	—	8	6 d:o.
V.....	5,40	19	—	3	6 d:o.
X.....	6,50	25	—	13	6 d:o.
Y.....	11,80	19	—	6	6 d:o.

N a m n	Lön Kr.	Ålder	Hyra pr vecka Kr.	Arbetsår	Försäkringar
Z	11,52	32	1,—	3 ¹ / ₂	6 i sjukhjälp.
Å	10,62	46	37,50 pr år	14	6 d:o.
Ä	6,60	19	—	4	6 d:o.
Ö	6,80	19	—	5	6 d:o.

Jämför man lönevilkoren i sin helhet bland de ogifta arbeterskorna med de lönevilkor, hvaraf de gifta arbetarne komma i åtnjutande, skall man finna, att denna sista tabell framvisar vida gynsammare förhållanden. En ensam kvinna drager sig lättare fram på en lön varierande mellan kr. 12, 10 å 5,40 än en familj under omständigheter, som förut blifvit skildrade. I 43 fall af de uppräknade håller sig lönen uppe på 10 kr. och därutöfver, i 38 fall sjunker den, som synes, under denna summa. Den går i en massa fall, vida flere än här äro uppräknade, ned till cirka 7 kronor i veckan, ofta står lönen på 5 å 6 kr., och i ett enstaka fall finna vi en aflöning på 3 kr. och 5 öre!

Det bör emellertid vid dessa löneuppgifter anmärkas, att de bekommit ifrån fabriken och äro hämtade från endast en veckas aflöningsförhållanden. Härvid måste åtskilliga tillfälligheter antagas hafva gjort sig gällande, både i fråga om höga och låga siffror. Ty efter allt hvad jag lyckats personligen få veta, synas lönerna i genomsnitt hålla sig mellan 7 och 9 kr. för de yngre arbeterskorna.

Afgår t. ex. från en lön på 7,20, som är mycket vanlig, först 20 öre till sjukkassan och så 1 kr. pr vecka till hyran, så återstår för en fullväxt kvinna 6 kr. i veckan för att skaffa sig mat och kläder. Om då den uppgift, jag förut meddelat, är faktisk, att nämligen vid denna fabrik de ogifta kvinnorna ej anlita prostitutionen som födkrok, är detta förhållande något, som i hög grad är ägnadt att väcka beundran.

Vid denna tabell bör i öfrigt ihågkommas, att lönen som förut är beräknad pr vecka, samt att hyran är räknad på samma sätt, utom vid de fall där annat särskildt är upp gifvet. Där hyran icke är noterad, bor vederbörande hos föräldrar och lämnar hela sin lön eller en del däraf till familjens gemensamma kassa. Försäkringarna upptaga endast sjukhjälp, hvilken är beräknad pr vecka. De flesta hafva försäkrat sig om en sjukhjälp af 6 kr., hvilken utgår från bolaget mot en afgift af 20 öre i veckan.

De ogifta arbetarne vid denna fabrik äro jämförelsevis få, under det att antalet minderåriga är så mycket större. För att ej alltför mycket trötta läsaren med tabeller, in-skränker jag mig till att om dessa båda kategorier lämna utdrag ur resultaten af de gjorda anteckningarna.

Lönevilkoren bland de ogifta arbetarne ställa sig ungefär lika med de medelmåttigt aflönade gifta arbetarnes. Dessa ungarlar hafva emellertid stundom arbetat länge vid fabriken, en ända till 20 år, ett par i respektiva 13, 12, 10, 7, 6 och 5, några endast i 3 à 4. De bo hos föräldrar eller som inneboende och betala samma veckoavgift, som bland de fattigaste arbetarne är vanligt. Den sjukhjälp, för hvilken de försäkrat sig, uppgår till 6 kr. pr vecka, på samma vilkor som förut blifvit omtalade, och de flesta af dem hafva som minderåriga börjat vid fabriken, några redan vid 12 års ålder.

Hvad angår lönevilkoren för minderåriga, äro dessa i hög grad varierande. De gå från kr. 10,50 ända ned till 2,97. 3, 4 à 5 kr. synes vara medelbetalning. Men hvad som gör, att man har svårt att uppställa en verklig kalkyl öfver dessas lefnadsvilkor öfver hufvud, är att de minderåriga naturligtvis i regeln bo hos sina föräldrar, hvarför deras löner mestadels äro att betrakta som tillskott till familjens gemensamma underhåll. Deras ålder växlar från 12 och till 17 år och deras arbete måste i skolåldern afbrytas under skolterminerna. Konflikten mellan skolans kraf och behovet att för-

tjänå hör i öfrigt till de mest svårlösta inom den del af arbetarklassen, där hvarje familjens medlem redan tidigt måste börja ett ansträngande och nervslitande arbete. Alla dessa minderåriga, äfven barn på 12, 13 och 14 år, såväl gossar som flickor, hafva försäkrat sig om en sjukhjälp af 3 kronor pr vecka.

* * *

Af de anteckningar, som ofvan blifvit nedskrifna, bör det vara möjligt för läsaren att bilda sig en ungefärlig uppfattning af den lefnadsställning, som arbetarne vid de båda etablissemänter intaga, såväl hvar för sig som i förhållande till hvarandra.

För den, som känner våra arbetarförhållanden, erbjuda dessa anteckningar ingenting nytt. De peka endast på förhållanden, hvilka äro väl kända, men som detta oaktadt endast långsamt synas tendera att undergå en förändring till det bättre.

Hvad som emellertid genom dessa undersökningar bör kunna anses bevisadt, är, att vår arbetarklass innehåller — liksom samhället i öfrigt — rent af olika lager af människor, inbördes skarpt åtskilda genom de mest motsatta lefnadsvilkor och förhållanden. De mest välställda bland arbetarne intaga en lefnadsställning, som ej ens en genomgripande social reform torde komma att i väsentlig mån kunna förbättra. De sämre lottade åter — och dessa utgöra utan tvifvel det stora flertalet — hafva ofta en tillvaro, som icke lämnar rum för andra sträfvanden än att till hvarje pris — med uppoffrande af hemmets trefnad, familjelifvets lugn och det uppväxande släktets hälsa — hålla vid lif de tusentals individer, hvilka bilda så att säga grundvalen i samtidens bräckliga samhällsbyggnad.

Dessa arbetares svåraste olycka är den, att deras lefnads-
vilkor ej gifva dem någon möjlighet att betrygga sin ålder-
dom, samt att den minsta tillfällighet — sjukdom, olycks-
fall, för många barn eller ett par månaders arbetslöshet —
ofta är tillräcklig att blifva den lilla sten, som kommer den
för tungt lastade vagnen att ohjälpligt stjälpas öfver ända.

KAP. III.

Anteckningar rörande grofarbetarnes lefnadsförhållanden.

Det har förut blifvit antydt, att den klass af arbetare, hvilken i Stockholm frestar de hårdaste lefnadsvilkoren, är grofarbetarnes. Dessa arbetare utgöras af sådana, hvilka icke hafva lärt något egentligt yrke, eller ock sådana, hvilka till följd af sin art vanligtvis utesluta möjligheten af en sysselsättning, som året om lämnar en fast inkomst.

Grofarbetaren anses i genomsnitt vara den sämst lottade bland alla sina yrkesbröder. Han är detta dels på grund af själfva arbetets hårda och ansträngande beskaffenhet, dels genom den i allmänhet dåliga aflöningen, dels slutligen därigenom att hans arbetsförtjänst tidtals alldeles plägar upphöra. Inom denna klass är mycket att lära, ifall en gång en fullständig statistik öfver Stockholms — eller Sveriges — arbetarförhållanden skall kunna komma till stånd, och denna klass erbjuder också de största svårigheterna för vinnandet af tillförlitliga uppgifter, emedan allt här är växlande: inkomster, sysselsättning, bostäder och i följd däraf äfven allmänna lefnadsförhållanden.

Den, som är stenhuggare den ena veckan, kan nämligen mycket väl vara gatsopare den nästa; den som före jul förtjänar ända till 20 kr. i veckan, kan efter jul få sin arbets-

förtjänst minskad med hälften, så vida han icke kommer att öka skarorna af arbetslösa; bostaden ombytes ofta, dels på grund af ändrad arbetsort, dels också på grund af bristande betalningsförmåga; och välståndet under den ena månaden aflöses den nästa ej sällan af ren hunger.

Under sådana förhållanden inses det lätt, att det är en allt annat än enkel sak att gifva en korrekt framställning af dessa arbetares verkliga ställning. Några anvisningar angående dessa invecklade förhållanden torde dock kunna hämtas ur efterföljande uppgifter angående inkomster och utgifter.

Den första af dessa utgiftsberäkningar härrör från en familj, bestående af man, hustru och barn. Mannen förtjänar mellan 20—25 kr. i veckan och familjen bor nästan hyresfritt, emedan den hyr en större lägenhet, hvilken sedan uthyres åt andra. Dess utgifter under en månad hafva följande utseende:

Månadsräkning:

Utgifter från den 16 Nov. till den 16 Dec. 1893.

	Kg.	Hg.	Liter	Kr.	öre
Hvetemjöl för bakning	12	—	—	2	64
Margarin » »	—	3	—	—	36
Jäst » »	—	—	—	—	12
Smör	1	7	—	3	82
Gryn	—	5	—	—	21
Potatis (köpt från landet)	—	—	30	1	—
Kött	5	3	—	4	—
Fläsk	2	—	—	1	90
Blodpudding	—	3	—	—	18
Fläskkorf	—	—	—	—	40
Sopprötter	—	—	—	—	36
Kotletter (2 st.)	—	—	—	—	24
Smörgåssofvel, sylta, korf etc. omkr.	2	4	—	3	10
Transport	—	—	—	18	33

	Kg.	Hg.	Liter	Kr.	öre
Transport	—	—	—	18	33
Ost.....	1	4	—	1	90
Ägg (1 tjog, skadade)	—	—	—	—	50
Gädda	—	3	—	—	20
Strömming (5 kast).....	—	—	—	—	20
Stekflott	—	—	—	—	20
Öl, 3 halfvor (mannen dock förtärt en och annan $\frac{1}{2}$ ute)	—	—	—	—	24
Kaffe	1	1	—	2	39
Socker	4	$6\frac{1}{2}$	—	3	36
Intubi (3 paket à 10 öre).....	—	—	—	—	30
Sirap	—	4	—	—	16
Spisbröd	3	—	—	—	90
Mjukt bröd (limpor etc.)	—	—	—	3	18
Mjök (skummad)	—	—	33	1	65
» (oskummad)	—	—	30	3	90
Tvätt och strykning	—	—	—	3	05
Fotogen.....	—	—	$11\frac{1}{2}$	1	84
Tvål och såpa	—	—	—	—	73
Ribbved (3: 50), stenkol (omkr. 20 liter, 45 öre)	—	—	—	3	95
Post och tidning	—	—	—	1	20
Äpplen	—	—	1	—	25
Diverse	—	—	—	—	63
Summa	—	—	—	49	06

Gentemot denna hushållsräkning, hvilken utvisar ett inom denna klass tämligen sällsynt undantagsförhållande, anföres här nedan en annan, hvilken torde kunna anses angifva den ungefärliga medelnivån, rörande en familjs inkomster och utgifter från den 2 November till den 2 December 1893. Familjen består af man, hustru och barn.

	Kr.	öre
Inkomster:		
210 timmars arbete à 20 öre i timmen	42	—
1 tillfällig handräckning	—	21
Hustruns förtjänst 2 kr. pr vecka à 4 veckor	8	—
Summa	50	21
Utgifter:		
Betalt på hyran	10	—
5 säckar ved à 70 öre	3	50
12 liter fotogen à 18 öre	2	16
Reparation af skor.....	3	50
Sjuk-kassa.....	2	—
Tvål och såpa.....	—	50
1 tidning.....	—	80
10 kg. spisbröd à 26 öre	2	60
3 » sill à 30 öre	—	90
2 » smör à 1: 60.....	3	20
2 » fläsk à 1 kr.	2	—
1 » kaffe à 1: 70.....	1	70
3 » socker à 75 öre	2	25
5 » kött à 80 öre	4	—
60 liter skummad mjölk à 6 öre.....	3	60
30 » potatis à 5 öre	1	50
2 » ärter à 18 öre.....	—	36
12 portioner från Folkökets à 22 öre	2	64
Mjukt bröd 10 öre pr dag, 30 dagar	3	—
Summa	50	21

Jag har anfört dessa båda räkningar så, som de blifvit mig lämnade, och citerar nu till sist de ord, hvilka voro bifogade den sista. Arbetaren hade nämligen slutat sina anteckningar med följande reflexion: »Detta gör för mat ej fullt 93 öre om dagen för hela familjen och ej fullt 31 öre pr dag och person när — man har arbete.» I öfrigt behöfvas ej många ord för att klargöra skilnaden mellan dessa båda räkningar. Den ena utvisar ett öfverskott, som kan räcka

både till kläder, hyra och ett som annat; den andra går på öret ihop och lämnar ingen möjlighet till något missförstånd i fråga om familjens verkliga ställning.

Angående dessa hushållsräkningar gälla i öfrigt ungefär samma iakttagelser, som ofvan blifvit gjorda, med afseende på de föregående hushållsräkningarna. Men här tillkommer ytterligare en synpunkt, hvilken siffrorna ej omtala, och denna synpunkt ligger i det citerade uttrycket »när man har arbete». För att ytterligare belysa, hur det kan komma att ställa sig, när arbetsförtjänsten vexlar, har jag emellertid lyckats anskaffa följande årsräkningar på inkomster från en stenarbetare, hvilken omvexlande lagt grundmur, huggit sockelsten och borrar i bärg, mestadels hos entreprenörer, men äfven i kommunens tjänst vid Hjorthagen (nya gasverket). Och det bör anmärkas, att dessa inkomster gälla en s. k. kompetent arbetare, som kunde sättas till hvad som hälst inom stenhuggarefacket, hvarför han också var bland dem, hvilka — närmast förmännen — fingo mottaga de *högsta* aflöningarna.

Dessa uppgifter om inkomster gälla åren 1890 och 1891 samt upptaga allt hvad denne man under dessa år haft att beräkna för sitt lifsuppehälle.

1890:

Januari 11	kr. 25: —	
» 25	» 33: —	kr. 58: —
Februari 1	kr. 12: —	
» 22	» 10: —	» 22: —
Mars 1	kr. 0: 62	
» 8	» 10: —	
» 15	» 10: —	
» 22	» 10: —	
» 29	» 13: 14	» 43: 76
April 5	kr. 10: —	
» 12	» 10: —	
		Trapsort kr. 123: 76

	Transport	kr.	
April 19	kr. 10: —		kr. 123: 76
» 26	» 10: —		
» 29	» 2: 86		kr. 42: 86
Maj			» 46: 60
Juni			» 72: 96
Juli			» 78: 10
Augusti			» 62: 30
September	kr. 22: 80		
»	» 13: 62		
»	» 19: 56		
»	» 10: 85		» 66: 33
Oktober 11	kr. 35: 36		
» 25	» 35: 84		» 71: 20
November 8	kr. 35: 84		
» 26	» 28: 16		» 64: —
December 6	kr. 27: 36		
» 20	» 30: 72		
» 23	» 8: —		
» 29	» 8: 80		» 74: 88
			<hr/>
	Summa	kr. 702: 99	

1891:

Januari	kr. 26: 56		
»	» 23: 04		kr. 49: 60
Februari	kr. 12: —		
»	» 15: 75		
»	» 23: 63		» 56: 38
Mars 13	kr. 28: 63		
» 28	» 29: 61		» 58: 24
April 11	kr. 28: 42		
» 25	» 38: 22		» 66: 64
Maj	kr. 28: —		
» 22	» 26: 88		
» 6	» 10: 36		» 65: 24
I Hjort- (Juni 3	kr. 11: 50		
hagen { » 18	» 42: 09		» 53: 59
	Transport	kr. 349: 69	

		Transport	kr. 349: 69
I Hjort- hagen	Juli 3.....	kr. 42: 49	
	» 18.....	» 38: 29	» 80: 78
	Augusti 3.....	kr. 37: —	
	» 18 (på sjukhus) ...	» 3: 27	» 40: 27
	September 18.....		» 15: 72
	Oktober 3.....	kr. 38: 57	
	» 17.....	» 50: 40	» 88: 97
	November 12.....	kr. 28: 62	
	» 21.....	» 13: 25	» 41: 87
	December 5.....	kr. 21: —	
	» 19.....	» 22: 75	» 43: 75
			Summa

Vi erinra oss nu, att en fabriksarbetare med 16 kr. i veckan endast med största möda kan nått och jämt slå sig fram. Han förtjänar dock 832 kr. om året, hvilket ej obetydligt öfverstiger den högsta siffra, eller cirka 703 kr., hvar till stenarbetaren under det första året lyckades komma. Dessutom äro dessa 16 kr. i veckan jämt fördelade öfver hela året.

Hvilken oberäknelig skilnad detta gör i en persons hela ekonomiska ställning, inses lätt, om man till alla förut påpekade svårigheter lägger denna sista: att inkomsterna oupphörligt växla. Om man ser på 1891 års inkomster, där uppgiften om sjukhuset förklarar arbetsförtjänstens sänkning under den eljest gynsamma September månad, skall man finna, att inkomsterna i alla händelser växla från 41,87 och till 88,97 pr månad. Besinnar man så i detta särskilda fall, hvilka följder — skuldsättning, pantlåning m. m. — som en månads sjuklighet måst medföra, kan man förstå, hurudant familjens ekonomiska läge skulle varit, när Oktober månads relativt goda förtjänst började. Och se vi på 1890 års inkomster, då arbetsförtjänsten en månad — utan sjukdom — sjunker till 22 kr., behöfver jag blott erinra om föregående utförligare resonnemang för att ytterligare in-

skärpa, hvad en sådan sänkning i inkomst för en arbetarfamilj betyder, ej blott för tillfället, utan ofta långt fram i tiden.

Man kan alltid invända, att sparsamhet under de goda månaderna lämnar hjälp för de dåliga. Men äfven under de relativt goda månaderna finnes här ej möjlighet till någon sparsamhet, *som kan räcka att fylla luckorna*. Och att begära af en arbetare, att han med dylika inkomster skall förstå att reglera hela sin status, det är — som förut också blifvit antydt — i själfva verket att af arbetaren begära en allmänt utbredd ekonomisk förmåga, som eljest endast är att finna hos undantagsbegåfvade individer.

Någon uttömmande framställning af grofarbetarens ställning kunna ifrågavarande få sifferuppgifter ej lämna. Men de kunna dock gifva en antydning om sakernas verkliga läge, som inom denna klass ofta är vida värre, än man kan lyckas att bevisa med siffror.

Ty de flesta dylika uppgifter måste förbigå de många fallen af ren arbetslöshet af det naturliga skäl, att den arbetslöse, som är förslöad af umbäranden, aldrig ger sig tid eller ro att anteckna sin brist på inkomster.

Stockholms stadsarkiv
Biblioteket

317345 EF